

A szakma ünnepe vagy halotti tor?

Kérdések és kételyek a 42. Magyar Filmszemle kapcsán

Három hónapos késés, felére csökkentett időtartam, negyvenezer néző helyett alig tízezer mozilátogató – ha össze akarjuk hasonlítani a tavalyi és az idei magyar filmszemlét, akkor ezek az adatok aligha kerülhetik el a vizsgálódó figyelmét. Igaz, már a tavalyi év folyamán sem volt titok, hogy valami nincs rendben a magyar filmgyártásban. A kormányváltást követően a Magyarországot hatványozottan sújtó válság miatti szigorú takarékosági intézkedések a kulturális felépítmény pénzelésére is alaposan kihatottak. A filmszakmának szánt állami támogatás némely adatok szerint a korábbinak egytizedére csökkent, aminek következtében 2010 derekától szinte teljesen leállt a filmek gyártása. Egyesek úgy látták, elkerülhetetlen intézkedésekről volt szó, amelyeket a korábbi hatalom pazarló viszonyulása kényszerített ki, mások azonban a magyar filmgyártás végnapjait jósolták.

Újjászervezés – pró és kontra

A *Variety* amerikai szaklap volt az első, amely magyarországi forrásokra hivatkozva még tavaly decemberben kiszivárogtatta a hírt, hogy pénzhány miatt elmarad a 42. Magyar Filmszemle. A hírre azonnal ráharapott a bulvársajtó, és a „jól értesült” kollégák szinte minden cikkben botrányt jósoltak. Nem sokat javítottak a közhangulaton a gyors cáfolatok sem, melyek szerint a szemle csupán későbbi időpontra tolódik, de nem marad el, sőt növelte a bizonytalanságot a tény, hogy a mustra helyett beígért *Budapest Screening* rendezvény, amelyen a külföldi kritikusok, szakmabeliek ismerkedhettek volna meg az egyéves magyar filmterméssel, szintén csak ígéret maradt. A bizonytalanság még hónapokig eltartott, végül azonban, a bejelentett áprilisi kezdést még kissé elodázva, május elejére mégis sikerült összehozni a magyar filmek hagyományos seregszemléjét.

A fesztiválról közzétett első adatok nem árulkodtak közvetlenül a magyar filmgyártást sújtó válság nagyságáról, hiszen ezúttal is négyszáznál több alkotást neveztek be a szemlére. A műsorban 28 játékfilm, 95 kisjátékfilm, 58 tudományos-ismeretterjesztő alkotás, 147 dokumentumfilm és 22 tévéfilm szerepelt. Ezúttal, a szokásoktól eltérően, külön animációs szekció is volt a szemlén, ennek keretében 60 animációs filmet vetítettek le az érdeklődőknek. A statisztikai adatok háttérében azonban könnyű volt felismerni az elhallgatott, nyugtalanító tényeket. Nyilvánvaló volt ugyanis, hogy az idén még szinte kizárólag azok a filmek kerültek a közönség elé, amelyeket a korábbi támogatási rendszer alapján kezdtek készíteni, s hogy 2010 második felében leállt a filmes gépezet.

A sejtést, hogy koránt sincs minden rendben a magyar filmes szakmában, nyíltan megerősítette az utóbbi évek egyik legsikeresebb magyar rendezője, Tarr Béla, aki visszautasította a fesztiválon való részvételt. A magyar filmgyártás nagy örege és producensei ugyanis nyílt levéllel fordultak a szervezőkhöz, akik azt szerették volna, hogy a berlini szemlén díjazott legújabb műve, a *Torinói ló* is legyen ott a 42. budapesti mustrán. A részvételt visszautasítva Tarr Béla és munkatársai nyomatékosították: mivel májusban volt egy éve annak, hogy a magyar filmszakma leállt, ennek „megünneplésében” nem szeretnének részt venni. Mint mondták, távolmaradásukkal az el nem készült filmek alkotóival, a kifizetetlen és munka nélkül maradt filmszakmai dolgozókkal, a bedőlt és csőd szélén álló produkciós cégekkel, a bezárt vagy bezárás előtt álló mozikkal vállalnak szolidaritást.

A szemlét megelőző borúlátás némileg mérséklődött, amikor május 5-én végül mégis megkezdődött a rendezvény. A hangulatot javítani igyekvő optimisták között az élen járt Réthelyi Miklós, a nemzeti erőforrás minisztere, aki a mustra megnyitóján elmondta, tavaly nyáron vált egyértelművé, hogy a magyar filmes szakma nem dolgozhat tovább abban a struktúrában, amelyet az utóbbi évek hagytak örökül. Szerinte van készség és lehetőség arra, hogy új alkotások készüljenek, még hozzá olyanok, amelyekben az alkotók megvalósíthatják önmagukat, és amelyeket nemcsak egy szűk értelmiségi réteg, hanem százezrek láthatnak. Lesz tehát film, lesz közönség, lesz mozi, és – ami a legfontosabb – lesz pénz azoknak az alkotóknak, akik jó filmeket készítenek – üzenete.

Véleményével összecsengett Szóts Géza államtitkár fesztiváli záróbeszéde is, mely szerint vannak olyanok, akik a magyar filmgyártás halálhörgését vélik kihallani a korábbi felelőtlen állami támogatási rendszer recsegve-ropogva történő összeomlásának zajából, pedig ezt a rendszert egy hatékonyabb és igazságosabb fogja felváltani. A hivatalos körökből

jött üzenetek mellett a szakmabeliek között is akadnak derűlátók, akik meg vannak győződve arról, hogy a magyar filmgyártásban valójában csak most, ezekben a napokban, hetekben, hónapokban történik meg a valódi rendszerváltás, ami a társadalomban már két évtizede lejátszódott. Most kell majd megtalálni azt a támogatási formát, amely szavatolni fogja a magyar filmgyártás jövőjét, de egyúttal rákényszeríti az alkotókat arra, hogy az eddiginél sokkal hatékonyabban bánjanak a kapott pénzeszközökkel, és olyan filmeket készítsenek, amelyek nemcsak pár száz entelettűellhez szólnak, hanem megtalálják saját közönségüket az ország határain belül és kívül is.

Az új filmpolitika kidolgozásával az ismert hollywoodi producort, Andrew G. Vajnáat bízta meg a magyar kormány. Vajnáról tudni kell, hogy 1956-ban hagyta el Magyarországot, és az amerikai álmgyárban a világ legismertebb rendezőivel dolgozott. Olyan sikerfilmek előállításában játszott egyebek között vezető szerepet, mint a *Rambo* három folytatása, a *Terminátor* több része, illetve az *Elemi őszton*, a *Csillagkapu*, *Az éj színe*, a *Dred bíró* vagy az *Evita*. Vajna eddigi munkássága tehát azt bizonyította, hogy valóban van szervezői képessége, és a pénzzel is ügyesen bánik, a magyar filmszakmát viszont ez korántsem nyugtatta meg. Ellenkezőleg, sokan attól tartanak, hogy a kormánytól kapott megbízatása kilátástalan feladat elé fogja állítani a hollywoodi zsenit: pénz, közönség és hagyomány nélkül kellene ugyanis sikerfilmeket előállítani abban az országban, amely évek óta éppen a szerzői filmjeiről volt ismert az európai filmgyártásban.

Bárhogy legyen is, tény, hogy ezekben a hónapokban Vajna a legvitatottabb ember a magyarországi filmes szakmában. Egyesek olyan mindenható gurut látnak benne, aki egy csapásra rendet tehet a hetedik művészet háza táján. Mások viszont attól tartanak, hogy az amerikai modell erőszakos bevezetésével olyan tartós kárt okoz majd a magyar filmgyártásnak, amelyből ez a művészeti ágazat sohasem fog többé kilábalni. Vagy, ahogy egyik pesti kollégánk fogalmazott, ez a mesterséges átplántálás körülbelül annyira kecsegtet eredménnyel, mintha Kukutyinból akarnánk Hollywoodot csinálni.

Filmek, díjak, parabolák

A május 5-e és 8-a között megtartott 42. Magyar Filmszemle alkotásait megtekintve még nem tudtunk felsorakozni egyik táborhoz sem. Azt persze mi is megállapíthattuk, hogy a játékfilmszemle hivatalos versenyműsorában régóta nem mutattak be ilyen kevés, mindössze 11 alkotást, mint ezúttal. Ez viszont talán azzal is magyarázható, hogy a fesztivál időtartamának megfelezése miatt nem is volt lehetőség több nagyjátékfilm

nyilvános levetítésére, ezért az előzsűri kíméletlenül kigolyózta a versenykategorióból mindazokat az alkotásokat, amelyek nem érték el legalább az átlagos színvonalat. A korábbi fesztiválok résztvevőinek viszont nem kerülhette el a figyelmét az a tény sem, hogy ezúttal a szokásosnál kevésbé volt adakozó a mustra zsűrije. A zárógálán ugyanis a megszokottnál jóval kevesebb elismerést osztottak ki. Ezúttal például nem díjazták a legjobb elsőfilmes rendezőt, a legjobb női és férfi mellékszereplőt, a legkiválóbb látványtervezőt, de a fődíjjal egyenrangú elismerés, a legjobb zsánerfilmnek járó Arany Orsó sem szerepelt a díjak listáján. (Zárójelben hadd említsük meg itt, hogy ezúttal vajdasági magyar filmet nem láthattunk ugyan a szemlén, de a zsűriben mégis volt képviselőnk: az öttagú testületben Cserhalmi György magyar színművész, Gasparik Attila marosvásárhelyi színész, Tana Dimitrova csehországi és Vivi Dragan Vasile romániai filmes szakember mellett helyet kapott Urbán András, a szabadkai Kosztolányi Dezső Színház rendezője is.)

A viszonylag kisszámú díj azonban – véleményem szerint – méltó kezke került, és a számbelileg szerény versenyműsor ellenére az idén is bemutatottak pár értékes filmet, amelyek miatt érdemes volt ott lenni a magyar filmesek évi seregszemlájén.

A szemle fődíjában – teljesen megérdemelten – Kocsis Ágnes *Pál Adrienn* című filmje részesült, amely az elmúlt egy év alatt már majdnem tíz nemzetközi elismerést gyűjtött be, beleértve a filmkritikusok díját a tavalyi cannes-i szemlén.

Kocsis Ágnesre korábban a *Friss levegő* című szemledíjas filmjét követően figyeltünk fel. Már akkor nyilvánvalóvá vált, hogy elsősorban a szokatlan foglalkozású, nem mindennapi élethelyzetben tengődő nők sorsa érdekli, hiszen vizsgafilmjéhez hasonlóan (*18 kép egy konzervgyári lány életéből*, 2002) a *Friss levegő* (2006) is hasonló témát boncolgatott. *A Pál Adrienn* ezt a sort folytatja, hisz főhőse, Fodor Piroska egy nehézsúlyú díjbirkózó termetű ápolónő, aki egy kórház elfekvő osztályán, a megváltást jelentő halálra várakozó betegek között dolgozik, és már teljesen elfásult az emberi szenvedés iránt. Ez a fásultság, amelynek következtében nemcsak egykori helyes termetét és jókedvét veszíti el, hanem depressziós szótlanságba is burkolózik, idővel párkapcsolatát is zátonyra futtatja. Egy napon azonban egy Pál Adrienn nevű beteget hoznak az elfekvőbe. A – mint kiderül – számára ismeretlen betegről jut eszébe azonos nevű gyermekkori barátnője, aki évtizedekkel korábban nyom nélkül eltűnt az életéből. Ekkor dönt úgy, hogy megkeresi egykori leánytársát. Hosszú, kilátástalan nyomozás veszi ezzel kezdetét, amely során a régi ismerősök nyilatkozataiból lassan körvonalazódik a néhai barátnő képe, de ugyan-

Részlet Kocsis Ágnes Pál Adrienn című filmjéből

így Piroska gyermekkorának főbb állomásai is kirajzolódnak előttünk. A nyomozásban azonban végül nem is Pál Adrienn keresése lesz a lényeges, hanem mindez önmaga egykori valódi, érző, szeretni és szenvedni, örülni és bánkódni tudó énjének a felkutatási kísérletévé válik. A világban, ahol az elembertelenedés, a mások szenvedése iránti elfásulás már annyira megszokott, hogy fel sem figyelünk rá, éppen az ellentétes folyamat, az érző lélek visszanyerésének a kísérlete válik érdekfeszítő eseménnyé.

Az ismét önmagára találás katarziséban megtisztuló főszereplő hiteles megformálója után kutatva a rendező véletlenül bukkant rá Gábor Évára, egy telefonos társaság munkatársára, aki természetével nagyon megfelelt a szerepnek, de színészi gyakorlata – néhány korábbi amatőr próbálkozás kivételével – szinte nem is volt. A kiváló rendezői instrukcióknak, de nyilván tagadhatatlan tehetségének köszönhetően is, Gábor Éva annyira hitelesen formálta meg Piroska alakját, hogy a moszkvai nemzetközi szemlén, kezdő létére, ő nyerte el a legjobb női főszereplőnek járó díjat. Amint a zsűri is kiemelte: az elhízott, érzéketlen nő jellemét úgy tudta megformálni, hogy külseje ellenére nem vált nevetségessé, sőt a néző fokozatosan megszereti, szurkolni kezd neki.

A film képi világa is abszolút sikeresen alátámasztja a történetet, hiszen Fillenz Ádám kamerája megtalálja azokat a sivár, embertelen helyzeteket és helyszíneket, amelyek a főhős lelkivilágát vetítik ki mindarra, ami őt és társait körülveszi. A roppant hosszú beállítású képsorok, a szokatlanul lassú kameramozgás ellenére a kis híján két és fél órás film egy pillanatra sem válik unalmassá. Mindezt figyelembe véve a *Pál Adrienn* az összhatást tekintve kétségkívül az ideai szemle legjobb alkotása volt, amely teljesen

Részlet Mundruczó Kornél Szelíd teremtés – a Frankenstein tero című filmjéből

megérdemelten vitte el a szemle fődíján kívül a közönség által odaitélt elismerést is. Számomra az sem lett volna igazságtalan, sem meglepő, ha az említett díjakon kívül Kocsis Ágnes rendezését, Fillenz Ádám operatóri munkáját és Gábor Éva alakítását is a szemle legjobbjainak járó elismeréssel tüntették volna ki.

A zsűri azonban nyilván egyéb megfontolásból döntött úgy, hogy a mezőny fölé magasodó *Pál Adrienn* alkotói mellett másokat is jutalomban részesít. Már a szemle kezdete előtt a fesztivál fő esélyesei között emlegették az utóbbi években sikert sikerre halmozó Mundruczó Kornélt, aki a *Delta* (2008), korábban pedig a *Johanna* (2005) című filmjével az új magyar rendezőgárda élvonalába került, ezúttal pedig a *Szelíd teremtés – a Frankenstein tero* című filmjével vett részt a fesztiváli versenyműsorban. A korábbiaknál nehezebben befogadható, de szakmai szempontból kifogástalan műve az emberi pszichével való felelőtlen kísérletezés következményeit boncolgatja. Mary Shelley *Frankenstein* című világhírű regényének alapkonfliktusára utalva Mundruczó a mai korba helyezi, és itt elemzi a teremtés felelősségével idejekorán nem szembesülő embernek és szerencsétlen teremtményének a kapcsolatát. Az indítás sokat ígér: tapasztalat nélküli színészek után kutatva egy rendező rábukkan egy tehetségesnek ígérkező, zárkózott fiúra, akiből mindenáron érzelmeket akar a kamera előtt kicsikarni. A kísérlet azonban nem várt fordulatot vesz, az érzések nyilvánítására kényszerített fiú megöli partnernőjét, majd újabb gyilkosságok sorát követi el. Noha eleinte úgy gondoljuk, hogy a társadalom az oka

a tragédiának, a felelősség fokozatosan nevesül, hisz kiderül, hogy a fiú a rendező törvénytelen, elhagyott gyermeke, aki a szülői szeretet hiánya következtében válik szörnyeteggé. Valahol ezen a ponton azonban a film elveszíti logikus menetét, és a jó operatóri munka ellenére a történetépítés hiteltelenné válik. A *Szelíd teremtés* így végül Frankenstein-szindrómába csúszik: úgy tűnik, a precíz rendezői terv és a kiváló kamera ellenére a mű ezúttal (is) maga alá temeti alkotóját. Ennek ellenére – talán Mundruczó korábbi munkásságát is figyelembe véve – a filmet a legjobb rendezésért és a legjobb operatóri munkáért (Erdély Mátyás) díjazta a szemle szakmai zsűrije.

Azt hiszem, méltánytalanul maradt viszont megfelelő visszhang és talán elismerés nélkül a magyar filmesek középnemzedékéhez tartozó Miklauzič Bence, *A zöld sárkány gyermekei* című film rendezője, aki több éves huzavona után fejezte be a két kultúra találkozásáról és két különböző világból származó ember barátságáról szóló rokonszenves, könnyed filmjét. A futballrajongó kínai raktáros és a pánikbeteg magyar ingatlanügynök történetéből Miklauzič olyan kedves, élvezhető, kamara jellegű filmet kerekített, amely teljes egészében megfelelhet az új magyar filmpolitika által megfogalmazott követelménynek, azaz sikeresen ötvözi a szakmai igényességet a közönségfilmek fogyaszthatóságával. Kissé erőltetettebb, de mindenképpen figyelmet érdemlő film volt számomra Vecsernyés János *Nyár utca, nem megy tovább* című alkotása is, a 74-es budapesti troli fegyveres eltérítésének groteszk paródiája, amely jelképesen azt volt hivatott bizonyítani, hogy errefelé, a Balkánon, vagy Kelet-Közép-Európában minden igyekezetünk ellenére sem tudunk túllépni mindennapjaink kisszerűségén, így a nagyvilág utánzását célzó drámai törekvéseink is nevetséges melléfogásokká degradálódnak. A figyelmet érdemlő filmek között hadd említsük meg még az *East Side Stories* című, négy részből álló omnibuszfilmet, az ezredforduló kihívásaira választ kereső, választ nem találó nemzedékek életérzését mozaikszerűen felvázoló alkotást, amely számunkra azért volt érdekes, mert a mű első negyedét képező kisfilmet az újvidéki származású, most Magyarországon élő és alkotó Balázs Attila *Summertime* című írása alapján forgatták, a szereplők között pedig néhány mostani vagy egykori vajdasági magyar színész is bemutatkozott. A filmben nyújtott alakításáért egyébként Bacskó Tünde elnyerte a legjobb színésznőnek járó elismerést.

Végül a díjazottak közül hadd említsük meg Hules Endre *A halálba táncoltatott lány* című filmjét, amelynek főszereplőjét, László Zsoltot a legjobb férfi színésznek járó díjjal jutalmazták. A mű, amely a klasszikus film és a táncszínház nem túl sikeres ötvözete, nem is annyira ennek a kísérlet-

nek az eredetisége miatt, mint inkább mondanivalója kapcsán kívánczok jegyzetem végére.

A halálba táncoltatott lány című film alapkonfliktusa ugyanis abból adódik, hogy egy magyarországi táncársulathoz (Honvéd Táncegyüttes) amerikai impresszárió érkezik, aki hajlandó világhírnevet szerezni a társulatnak, de viszonzásul tökéletességet követel tőlük. Ez a rideg tökéletesség azonban lassan kiöli a tánc örömét a társulat tagjaiból, és a vadkapitalizmus oltárán éppen a legértékesebbet: a barátságot, az összetartozás érzését, a közös alkotás élvezetét kell feláldozniuk. Igaz, hogy az Amerikában élő és színházi rendezőként elismert Hules Endre műve kínosan dilettáns részekkel bővelkedik, sokak szerint azonban ez a film tulajdonképpen a magyar filmgyártásban most eluralkodó állapotok nagy parabolájának tekinthető. A korábban felvázolt Vajna-féle filmpolitika éppen ezt: az alkotás örömét nélkülöző, siker- és profitorientált filmek gyártását tűzi ki egyetlen elfogadható és követni való célul. Ezért állították a fesztivál végén megrendezett szerény fogadás láttán a borúlátóbbak azt, hogy a korábbi mustráktól eltérően a 42. Magyar Filmszemle nem is a szakma ünnepének, hanem a halálba táncoltatott magyar film torának kell tekintenünk.

A Híd Könyvtár eddigyi kötetei

Szabó Szilvia

(ÖN)ÉRTÉS-TÖRTÉNETEK

HÍD
könyvtár
FORUM

Vickó Árpád

AZ ILLANÉKONY MŰFAJ

Mészöly Miklós
Petri György
Kertész Imre
Konrád György
Esterházy Péter
Balassa Péter
Poszler György
Heller Ágnes
Vajda Mihály
Tamás Gáspár Miklós
Kis János

HÍD
könyvtár
FORUM

Bányai János

KÖLTŐ(K), KÖNYV(EK), VERS(EK)

Aczél Géza • Balla D. Károly
Balla Zsófia • Báthori Csaba
Benedek Zsuzsa • Bertók László
Bodor Béla • Borbély Szilárd
Böndör Pál • Domonkos István
Eörsi István • Fenyvesi Ottó
Gerevich András • Géher István
Harkai Vass Eva • Juhász Ferenc
Karafiát Orsolya • Kántor Péter
Kemény István • Koncz István
Kovács András Ferenc
Krusovszky Dénes • Lator László
Marnó János • Maurits Ferenc
Menyhért Anna • Nádasdy Ádám
Pap József • Papp Tibor
Parti Nagy Lajos • Rácz Péter
Rakovszky Zsuzsa • Schein Gábor
Simon Balázs • Somlyó György
Szabó T. Anna • Szakács Eszter

HÍD
könyvtár
FORUM

Rituális labdajátékok

Barlog Károly
Bencsik Orsolya
Benedek Miklós
Aron Blumm
Danyi Zoltán
Jódal Kálmán
Kis Tamás
Mirmics Gyula
Pressburger Csaba-Saul
Sirbik Attila
Szerbhorváth György
Terék Anna

HÍD
könyvtár
FORUM

A tengeri kagyló

Tolnai Ottó

HÍD
könyvtár
FORUM